

Samenvattend moet nu gesteld worden, dat de verdiensten van deze dissertatie te zoeken zijn in de fonologische beschrijving van het oudere Westerwolds, die met meerdere verwijzingen naar verschillende bronnen, ook het door eigen opnames verkregen materiaal, aanspoort tot verder onderzoek. Daar is dan met goede hoop op een gunstige uitslag het wachten op.

(H. Entjes)

Pieter Breuker: Noarmaspekten fan it hjoeddeiske Frysk. Diss. Rijksuniversiteit Groningen, 1993. Verkrijgbaar bij de 'Stifting FFYRUG', Ribesstraat 24, 9741 NJ Groningen. ISBN 90-801325-1-9, f 32,50.

Pieter Breuker, universitair docent aan het Frysk Ynstitút van de RUG, heeft een 284 bladzijden tellend Friestalig proefschrift over de normproblematiek van het moderne Fries geschreven. De hoofdstukken 2a., 'Taalkundige aspekten fan normearre Frysk', en 4., 'Literêre skriuwers en Afûk-lesjouwers oer de noarm fan it Frysk', - tezamen in omvang bijna de helft van de dissertatie -, zijn resp. in 1992 en 1988 in *Us Wurk* verschenen.

Op de eerste drie bladzijden van het inleidende hoofdstuk zet de promovendus zijn theoretische uitgangspunten op een rij. In de eerste plaats heeft hij zich gebaseerd op ideeën van Einar Haugen uit 1972. Helaas geeft hij een uiterst beperkte en daardoor onduidelijke beschrijving van deze ideeën. Volgens hem onderscheidt Haugen in het proces naar standaardisering van een taal formele en functionele aspecten.

Tot de vormaspecten worden de selectie uit verschillende taalvariëteiten en de codificatie van de taal gerekend. Bij het bestuderen van de norm van het hedendaagse Fries is het zeker zinvol die aspecten in ogenschouw te nemen. Het Fries kent namelijk verschillende dialecten. De verschillen hiertussen zijn duidelijk herkenbaar, maar de sprekers van de verschillende dialecten kunnen elkaar moeiteloos verstaan. Vooral dankzij inspanningen van de Friese bewegingsorganisaties wordt het Fries sinds de tweede helft van de vorige eeuw steeds vaker in officiële domeinen gebruikt. In 1980 bijvoorbeeld is het Fries als verplicht vak op de basisschool ingevoerd. De samenstellers van leermiddelen zijn om praktische en didactische redenen genoodzaakt een keuze uit de verschillende Friese dialecten te doen. Doorgaans wordt gekozen voor het zogenaamde Standaardfries, een bovenregionale taal die vooral gebaseerd is op het Kleifries met elementen uit het Woudfries. Zuidhoekse dialectvarianten worden niet in het Standaardfries geaccepteerd.

Doordat eeuwen aaneen het Nederlands naast het Fries in Friesland een niet onbelangrijke rol speelde, kan vooral het gesproken Fries gekenmerkt worden door het steeds vaker opnemen van Nederlandse taalelementen. Bij het streven naar een standaardnorm van het Fries dringt zich de vraag op, welke elementen uit het Nederlands wel en welke niet geaccepteerd kunnen worden. Het weren van bepaalde Friese dialectvormen en invloeden uit het Nederlands kan tot gevolg hebben, dat het puristische Fries ver van het Fries van de 'gewone' taalgebruiker af komt te staan en daardoor zijn doel - het hoeden van het Fries - voorbij schiet. Breuker is terecht van mening dat de afstand tussen deze beide uitersten niet te groot mag worden.

Tot de functionele aspecten is in de eerste plaats te rekenen de acceptatie van de norm zoals die door invloedrijke taalgebruikers wordt gesteld. In de tweede plaats onderscheidt Haugen de elaboratie. Pas in het hoofdstuk over de elaboratie van het Fries (2b.) wordt echt duidelijk wat Haugen volgens Breuker hieronder verstaat: het steeds meer gebruiken van een taal in een toenemend aantal domeinen, en dus niet zoals 'Ausbau' doet verwachten de verrijking van een taal, de aanpassing van een taal aan meer domeinen.

In slechts één korte alinea wordt een theorie van William A. Steward uit 1970 behandeld. Er wordt opgemerkt, dat Steward vier 'attributes' heeft die met de criteria van Haugen zijn te vergelijken. Waarom deze zijn te vergelijken wordt niet uitgelegd. Breuker behandelt er evenwel slechts één, het criterium 'autonomie', 'omdat het zowel in verband te brengen is met de relatie Friese hoofddialecten-standaardtaal als met de relatie tussen Fries in het algemeen en Nederlands' (19). Hoe hij deze beide relaties ziet, blijft voor zijn lezer een geheim. De lezer mag zelf bij Steward nalezen dat de andere drie 'attributes', 'standaardisering', 'historicitet' en 'vitaliteit' zijn. Hij mag er naar blijven raden waarom deze drie niet in de kraam van de schrijver van het proefschrift te pas komen.

De rest van de theoretische inleiding wordt gereserveerd voor de visie van de *ANS* (Geerts, 1984) op het Standaardnederlands. Waarom Breuker voor deze definitie van een standaardtaal kiest, wordt (weer) niet duidelijk. Evenmin legt hij uit op welke wijze de *ANS* verband houdt met de eerder genoemde theorieën van Haugen en Steward. Het lijkt erop, dat Breuker de definitie van Standaardnederlands noemt, om later te controleren of het Fries het predicaat 'standaard' verdient. Inderdaad, in het vijfde en laatste afsluitende hoofdstuk constateert hij dat het Fries geen volwaardige taal is, een uitspraak die in elk geval binnen en buiten Friesland veel stof heeft doen opwaaien. Als je het Fries met het Standaardnederlands vergelijkt, moet je inderdaad tot de conclusie komen, dat het Fries qua vorm en functie anders is. Het Fries

functioneert in een heel andere sociale context dan het Nederlands. Als je iets nieuws over het Fries wilt zeggen, heeft het weinig zin om het nog eens met het Nederlands te vergelijken. Het lijkt mij veel handiger, als je tóch wilt vergelijken, om het Fries naast een andere minderheidstaal te plaatsen.

Bij de inleidende woorden worden de methoden verantwoord. Deze zijn literatuuronderzoek, empirisch onderzoek, enquêtering en participerende observatie. In de hoofdstukken 2b. ('Elaboratie van het Fries') en 2c. ('Acceptatie van genormeerd Fries') ligt het accent vooral op literatuuronderzoek. Er wordt bijvoorbeeld uitvoerig verslag gedaan van het taalsociologische onderzoek van Gorter e.a. uit 1984. Verder geeft Breuker veelvuldig zijn eigen mening zonder nader onderzoek gedaan te hebben. Zo beweert hij dat de regionale omroep *Omrop Fryslân* 'aanmerkelijk bijdraagt tot de elaboratie van het Fries en, zij het waarschijnlijk op bescheiden schaal, invloed heeft op de taalnorm' (81). Hier en elders in het boek schrijft hij meer een essay dan een dissertatie. Breuker heeft zich blijkbaar gerealiseerd, dat hij niet steeds met onbewezen uitspraken kan komen, want hij wil niet ingaan op het mondelinge taalgebruik in het onderwijs omdat hier geen informatie over beschikbaar is. Hier had hij juist heel goed binnen het bestek van zijn boek onderzoek naar kunnen doen.

Na de theoretische inleiding en de verantwoording van de methoden van onderzoek volgt een beschrijving van taalkundige aspecten van genormeerd Fries (hoofdstuk 2a.). Breuker gaat in dat gedeelte onder meer op de verschillende Friese dialecten in. Bij de verantwoording van de taal van het proefschrift - het Fries -, merkt hij op, dat het onderwerp, de norm van het Fries, vooral een Friese aangelegenheid is. De keuze voor het Fries is daarom volgens hem voor de hand liggend. Hij schrijft met andere woorden voor collega-frisisten, Friese docenten en Friese geïnteresseerden. Destemmer verwonderlijk is het, dat hij op basis van Jan Jelles Hof (1933) toch nog een vrij uitvoerige beschrijving van de Friese dialecten geeft. Zijn publiek kent immers de verhoudingen die beschreven worden. Hof onderscheidt drie Friese hoofddialecten: het Zuidhoeks, het Kleifries en het Woudfries. Het bezwaar van deze indeling is, dat het Noordhoeks, het Fries van Dongeradeel en een deel van Ferwerderadeel, in het Woudfriese taalgebied komt te liggen. Thans wordt het Noordhoeks meestal als een zelfstandig dialect van het Fries beschouwd. Trouwens, Hof heeft ook wel voorstellen in die richting gedaan. De omslag van de dissertatie is opgesierd met onder meer een kaartje met de isoglossering van de Friese dialecten zoals Hof (1933) die geeft en daarmee is aangegeven dat deze bron kritiekloos is gevolgd.

De afdeling lexicografie van de Fryske Akademy te Ljouwert beschikt over

een cartotheek waarin een selectie van een grote verscheidenheid aan Fries taalmateriaal gepubliceerd tussen 1800 en 1950 is opgenomen. De promovendus heeft de cartotheek en de Friese handwoordenboeken van 1984 en 1985 onderzocht op de mate van dialectselectie. Hij komt tot de conclusie dat in de cartotheek minder sprake is van dialectselectie dan in de handwoordenboeken. Eigenlijk is dat wel voor de hand liggend, want in de cartotheek is materiaal van veel verschillende schrijvers opgenomen, terwijl de handwoordenboeken door twee Kleifriezen zijn geschreven. Het onderzoek naar zowel de dialectselectie in de cartotheek als naar de dialectselectie in de handwoordenboeken is waardevol, de vergelijking tussen de twee is minder zinvol.

In hetzelfde hoofdstuk (2a.) wordt ingegaan op het begrip 'distanciëring'. Het gaat hierbij om het vermijden van taalvormen die identiek zijn aan of erg veel lijken op vormen uit de taal die als bedreigend voor de eigen taal wordt beschouwd. Zo zullen voorstanders van distanciëring de voorkeur aan Friese vormen geven die niet op het Nederlands lijken. Volgens Breuker komt de distanciëring niet bij Haugen en anderen voor. Hij zal waarschijnlijk met 'anderen' de auteurs uit zijn bibliografie bedoelen. Het lijkt mij, dat 'distanciëring', waartoe het purisme is te rekenen, een verschijnsel is dat zich zeker niet tot het Fries beperkt. Als hij bijvoorbeeld Renate Bartsch (1985) in zijn bibliografie had opgenomen, had hij niet kunnen beweren dat het verschijnsel purisme niet bij anderen beschreven wordt. Hij heeft er echter voor gekozen in zijn bibliografie zich voornamelijk te richten op literatuur over de Friese normproblematiek. Daarmee heeft hij de betekenis van zijn proefschrift a priori aanmerkelijk beperkt.

In hoofdstuk 2c. ('Acceptatie van genormeerd Fries') wordt ruimschoots aandacht aan de problematiek van de interferenties besteed. Vreemd genoeg opent het volgende hoofdstuk met een toelichting op hetzelfde onderwerp. Hier is sprake van een hinderlijke doublure. Bij de beschrijving van verschillende interferentiesoorten staat op bladzijde 105, dat de rode volgorde tot de norm van het Fries hoort. Dat is onjuist. Het Fries heeft de groene volgorde.

In het derde hoofdstuk ('Verboden vormen') wordt onderscheid gemaakt tussen interferenties ('sleutel' voor de goede Friese vorm 'kaai') en vormen die vermeden worden omdat ze teveel op het Nederlands lijken, maar toch ook Fries zijn ('begjinne' wordt vermeden ten gunste van het als Frieser aangevoelde 'útein sette'). De verbreding naar verboden vormen is wel zinvol. Immers, in de praktijk van de normdiscussie wordt meer dan alleen de interferentie afgewezen.

In het vierde en laatste hoofdstuk ('Literaire schrijvers en Afûk-docenten over de norm van het Fries') doet de promovendus verslag van een enquête

die hij gehouden heeft onder de Friese literaire schrijvers en de docenten van de *Algemeene Fryske Underrjocht Kommisje* (Afûk), een instituut voor onderwijs in de Friese taal en cultuur aan volwassenen. Het hoofdstuk, rijk aan tabellen, geeft een beeld van de opvattingen van literaire schrijvers en docenten Fries over de normproblematiek. Veel resultaten geven een bevestiging van wat men mocht verwachten, maar dat wil niet zeggen, dat het onderzoek niet nuttig is geweest. Vooral bij taalplanning binnen de *Afûk* kunnen de onderzoeksresultaten van dienst zijn.

Waarschijnlijk ten gevolge van het ontbreken van een duidelijke probleemstelling en het opnemen van twee reeds eerder als zelfstandige artikels gepubliceerde hoofdstukken ontbreekt in het proefschrift een rode draad. Het ontbreken daarvan maakt de lectuur van het boek lastig. De schrijver valt voorts verschillende malen in herhaling. Bovendien draagt de schrijfstijl die hij hanteert niet bij aan het leesgenot.

Hiervoor is opgemerkt, dat er onnodig veel woorden aan de beschrijving van de Friese dialecten worden gewijd. Met betrekking tot andere onderwerpen wordt hetzelfde gedaan. Zo begint de auteur op bladzijde 23 met een beschrijving van de termen 'distanciëring' en 'interferentie'. Volgens eigen zeggen doet hij dat voor de onkundige lezer, maar feitelijk heeft hij met zijn taalkeuze en bibliografie zijn proefschrift voor ingewijden geschreven. Dezen hadden van hem juist nieuw onderzoek naar en een heldere visie op de normproblematiek van het Fries mogen verwachten.

Vooraf binnens het onderwijs is de norm van het Fries een actueel probleem. Docenten zien zich vaak geconfronteerd met de vraag 'kan dit wel of kan dit niet in het Fries?' Bij het verschijnen van *Noarmaspekten fan it hjoeddeiske Frysk* leefde bij mij de hoop, dat het boek bij de beantwoording van deze vraag een handreiking zou geven. Na herhaald lezen van de dissertatie is mij gebleken dat die hoop vals is geweest. De docent heeft er in de praktijk van zijn onderwijs wel een probleem bij gekregen. Hij moet antwoord geven op de volgende vraag van zijn studenten en leerlingen: 'Dr Breuker zegt dat het Fries geen taal is, is dat waar?' Het antwoord zal dan zijn, dat hij tot die conclusie komt op grond van zijn methode, meer niet. Hij vergelijkt het Fries bijvoorbeeld met het Nederlands, waarbij het Nederlands tot norm is verheven. Als minderheidstaal in Nederland kan het Fries uiteraard deze norm niet halen. Met andere uitgangspunten en methoden kun je het Fries probleemloos een taal noemen. De studenten en leerlingen zullen dan begrijpen, dat er helemaal niets nieuws onder de zon is.

(Pieter Duijff)

Bibliografie

- R. Bartsch (1985), *Sprachnormen: Theorie und Praxis*. Tübingen, 1985.
Frysk Wurdboek. Leeuwarden/Ljouwert, 1984/1985. Deel 1: Fries-Nederlands.
Deel 2: Nederlands-Fries.
- G. Geerts (1984), *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Leuven, 1984.
- D. Gorter e.a. (1984), *Taal yn Fryslân: ûndersyk nei taalgedrach en taalhâlding yn Fryslân*. Ljouwert 1984.
- E. Haugen (1972), 'Dialect, Language, Nation'. In: E.S. Firchow a.o. (eds.), *Studies by Einar Haugen*. The Hague/Paris, 1972, pp. 496-509.
- J.J. Hof (1933), *Friesche Dialectgeographie*. 's-Gravenhage, 1933.
- W.A. Steward (1970), 'A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism'. In: J.A. Fishman (ed.), *Readings in the Sociology of Language*. The Hague/Paris, 1970², pp. 531-545.

Die Flurnamen der Gemeinde Heiden. Atlas und Namenregister. Gesammelt und bearbeitet von Gie Belmans (= Westmünsterländische Flurnamen, 11; Heidener Schriften, 6). Vreden/Heiden 1994; XXX, 24 en 29 blz.; ISBN 3-927851-53-1; DM 28,50; te bestellen via Landeskundliches Institut Westmünsterland, Gasthausstr. 15, D-48691 Vreden.

Men schiet in het Westmünsterland aardig op met het verzamelen én publiceren van de tegenwoordig daar nog levende veldnamen, want nadat in 1989 een eerste deelpublicatie was verschenen ligt nu al nr. 11 uit de reeks *Westmünsterländische Flurnamen* voor mij. In jaargang 44 (1992), blz. 154 van dit tijdschrift heb ik met behulp van een kaart laten zien dat het hele desbetreffende veldnamen-project betrekking heeft op de Westmünsterlandse 'Kreis' Borken, uit welke gemeenten deze 'Kreis' bestaat en hoe het geheel ten opzichte van Nederland is gesitueerd (namelijk met een lange gemeenschappelijke grens tussen, ongeveer, Enschede en Gendringen).

Het nieuwste deel uit de reeks *Westmünsterländische Flurnamen* behelst de microtoponymie van de in de zuidoosthoek van de 'Kreis' gelegen gemeente Heiden. Deze is ca. 53 km² groot, telt één woonkern (*Darp*) en daarnaast verschillende buurschappen. Zoals gebruikelijk heeft ook deze uitgave een formaat van 30 x 30 cm en bestaat zij uit een relatief omvangrijke inleiding, 24 deelkaarten van het onderzochte gebied met daarop de veld- en boerderijna-